

Хто врятує ООН?

Вибори Генерального секретаря ООН на порозі. Від їхніх результатів залежить майбутнє всієї організації.

2026 – рік виборів. На черзі пошук і вибори нового Генерального секретаря або нової Генеральної секретарки ООН. Минулого тижня на великій сцені Генеральної Асамблеї ООН виступили четверо кандидатів, які на даний момент претендують на цю посаду. Нагадаю, що це Мішель Бачелет, перша в історії Чилі жінка, яку обрали на посаду президентки, гендиректор Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) Рафаель Гроссі з Аргентини, економістка та колишня віцепрезидентка Коста-Ріки Ребекка Грінспан і президент Сенегалу Макі Салл. Вибори заплановано на кінець поточного року, а це означає, що складна дипломатична боротьба може принести чимало несподіванок. Для цілого світу багато поставлено на кін, а зважаючи на складний геополітичний період, ці вибори є стратегічним питанням для всієї міжнародної спільноти. ООН – це ключова платформа для ухвалення спільних рішень і подолання глобальних викликів, а, отже, майбутні вибори частково дадуть відповіді на важливі питання. Чи забезпечимо ми інституційне виживання ООН? Чи дозволимо цій організації й далі функціонувати на межі абсурду?

Цілком зрозуміло, що Генеральний секретар ООН не може змінити світовий порядок, але будь-яка зміна світового порядку впливає на можливості самого Генерального секретаря. Тому на питання, яким має бути ефективний очільник ООН, відповісти легко: людина, яка володіє політичним умінням перетворити критичну геополітичну ситуацію на можливість захистити та зміцнити Статут ООН.

Недарма Йоганн Вольфганг фон Гете казав, що навіть із каміння, яке трапляється на шляху, можна створити щось прекрасне.

Багатьом колишнім Генеральним секретарям ООН це вдалося. У період з 1953 до 1961 року шведський політичний діяч, письменник і перекладач Даг Яльмар Агне Карл Гаммаршельд, спираючись на політичний досвід попередника, норвезького політичного діяча й першого Генерального секретаря ООН Трюгве Гальвдана Лі, перетворив ООН з організатора конференцій на практичну й дієву

інституцію. Саме він започаткував те, що нині відоме як багатостороння дипломатія ООН. Коли під час Кубинської кризи світ зазірав у ядерну прірву, наступник Гаммаршельда, бірманський дипломат У Тан, проклав американському президентові Джону Кеннеді та першому секретарю ЦК КПРС Микиті Хрущову шлях до деескалації. Перуанський дипломат Хав'єр Перес де Куельяр, Генеральний секретар з 1982 року, завдяки терпінню та наполегливості зміг відновити авторитет організації наприкінці холодної війни. Він передав своєму наступнику, єгипетському дипломату, Бутросу Бутросу-Галі, організацію, що була готова до нового порядку 1990-х років. Завдяки дипломату з Гани Кофі Аннану ООН змогла зберегти свій вплив під час «однополярного моменту» на початку XXI століття, оскільки він оновив її політичну й концептуальну основу та зробив відкритішою для нових учасників. Саме Аннан перетворив посаду Генерального секретаря на потужний дипломатичний *центр сили*.

*У всьому світі слабшає
віра в дієвість
багатосторонніх
переговорів.
Представники ООН
часто навіть не беруть у
них участі.*

Зважаючи на нинішню ситуацію, виклики для кожного нового Генерального секретаря не менші, ніж для його попередників. У всьому світі слабшає віра в дієвість багатосторонніх переговорів. Представники ООН часто навіть не беруть участі в тих, що стосуються врегулювання воєн і конфліктів. Новий очільник, який замінить Антоніу Гутерриша, успадкує політично ослаблену та фінансово знекровлену інституцію. Великі держави й регіональні сили, що збожеволіли від влади і грають у тактичні ігри, часто-густо блокують важливі рішення.

Уже на початку своєї каденції новий очільник або нова очільниця повинні реалізувати програму комплексних реформ. Як найбільше об'єднання держав у світі, ООН є організацією, що характеризується певною бюрократичністю. З одного боку, це має низку переваг. Завдяки такій організації роботи представники держав збираються для обговорення питань захисту відкритого моря чи глибоководного видобутку навіть тоді, коли в певному регіоні світу не стихає гуркіт гармат. З іншого боку, це робить ООН інертною. Маятник завжди хитається в бік статус-кво. Тоді, коли від змін усередині ООН залежить її виживання, прихильність до звичних підходів призводить до втрати значущості. Очікується, що новий Генеральний секретар активно застосовуватиме авторитет посади для формування міжнародної організації, що в умовах геополітичної нестабільності матиме змогу допомагати у вирішенні дедалі більшої

кількості транскордонних проблем. Перегляд Статуту ООН, відповідно до статті 109, видається необхідним. Дедалі більша кількість урядів і керівників держав вимагають цього. «Світ сьогодні потребує нового «моменту Сан-Франциско» [історична подія – конференція 1945 року в Сан-Франциско, коли було засновано Організацію Об'єднаних Націй]. Моменту, коли світові лідери зберуться разом... задля того, щоб реформувати міжнародні організації, що виконували свою функцію з часів Другої світової війни», – заявив президент Фінляндії Александер Стубб у своїй промові на відкритті конференції «Діалог Райсіна» в Індії. Його правда.

Багато учасників дебатів щодо реформи ООН закликають *повернутися до основ*, провести жорстку інституційну реформу та зосередитися на основній місії, а саме забезпеченні миру та безпеки. У світі, який буквально роздирають війни, ця вимога звучить переконливо і є водночас фальшивою, бо ігнорує той факт, що проблеми ООН пов'язані не стільки з неефективними та недієвими інституціями, надмірною кількістю мандатів чи відсутністю пріоритетів, скільки з політичним блокуванням. Якби ООН зосередилася винятково на досягненні миру та безпеки, то відмовилася б від своїх претензій на формування політики в усіх сферах, які є важливими для співіснування держав і людей у XXI столітті: від зміни клімату та розвитку ШІ до пандемій та вимирання видів. Водночас вона й надалі стикалася б із тими самими політичними блокуваннями, що зараз роблять її безсилою у вирішенні конфліктів: відсутність грошей на вибудовування миру, неповага до заборони на застосування сили, відсутність реформи Ради Безпеки. Отже, підвищення ефективності роботи інституцій, ліквідація дублюючих структур і спрощення мандатів – це добре, проте адміністративні підходи не можуть вирішити політичних проблем. Організація Об'єднаних Націй потребує не просто керівника, а лідера, який має неабиякий досвід у політиці.

Сигналом оновлення системи стало б обрання жінки

Багато держав і громадських організацій вважають, що посаду Генерального секретаря ООН повинна обійняти жінка. Після того як на чолі організації були дев'ять чоловіків, настав час змінити підхід. Попри те що вимога цілком слушна, вона навряд чи знайде відгук у п'яти постійних членів Ради Безпеки, які, обираючи кандидата, мають право вето. Проте сигналом оновлення системи стало б обрання жінки.

Буде це чоловік або жінка, але одним із головних політичних викликів для нового керівництва ООН стане зниження об'єднуючої сили Статуту. Навіть для європейських держав, які полюбляють заявляти про цілковиту підтримку міжнародного права, питання про те, чи будуть вони відстоювати Статут ООН у разі конфлікту, здається, залежить насамперед від того, якими є їхні відносини з відповідними сторонами конфлікту. Канцлер Німеччини Фрідріх Мерц, наприклад, сказав, що дати юридичну оцінку викраденню президента Венесуели Ніколаса Мадуро «складно». Він також утримався від оцінки війни в Ірані з точки зору міжнародного права, бо, за його словами, це «нічого не дасть». Статут ООН, що має таких друзів, не потребує ворогів.

Але Статут не зможе вижити без справжніх друзів. Новообраний Генеральний секретар також повинен буде використати свій політичний капітал, аби пояснити очільникам урядів, що їхня країна перебуває в безпеці лише тоді, коли вони сприйматимуть заборону на застосування сили як універсальну норму і захищатимуть її. Переживши дві світові війни, світ закріпив міжнародну заборону на насилля, і це стало, ймовірно, найважливішим нормативним результатом XX століття. Чи збережеться він у XXI столітті, залежить від багатьох чинників, зокрема майбутніх виборів у Нью-Йорку.

Переклад з німецької Ірини Савюк

Маттіас Йобеліус

Маттіас Йобеліус (Matthias Jobelius) очолює офіс Фонду ім. Фрідріха Еберта в Нью-Йорку. Раніше він працював у Фонді в Румунії, Грузії та Індії, очолював відділи Європейського союзу та Північної Америки, а також Центральної та Східної Європи в Берліні.

